

Avrupa Birliđi tarafından finanse edilmektedir

KARAR ANALİZİ DİZİSİ

16

**Türkiye İnsan Hakları ve
Eşitlik Kurumu (TİHEK)**

**“Aradığınız Din veya
İnanca Ulaşamamaktadır”**

Din veya İnançların Devlet Tarafından
Tanınmaması Bağlamında Kurumun
“Tengri” Kararlarına İlişkin Analizi

Doç. Dr. Ulaş Karan

Karar Analizi Dizisi

6

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) “Aradığınız Din veya İnanca Ulaşılamamaktadır”

Din veya İnançların Devlet Tarafından Tanınmaması Bağlamında Kurumun “Tengri” Kararlarına İlişkin Analizi

Doç. Dr. Ulaş Karan
İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Karar Analizi Dizisi

*"Bu yayın Avrupa Birliđi'nin maddi desteğiyle hazırlanmıştır.
İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Eşit Haklar İçin İzleme Derneđi'ne aittir ve
Avrupa Birliđi'nin görüřlerini yansıtmaz."*

Yayın tarihi: řubat 2025

İçindekiler

GİRİŞ	4
I. KARARLARA İLİŞKİN GENEL BİLGİ	5
A- N.G. Kararı (2022/1310 Başvuru No'lu, 13.04.2023 Tarihli ve 2023/312 No'lu Karar)	5
B- İ.T. Kararı (2023/301 Başvuru No'lu, 24.08.2023 Tarihli ve 2023/607 No'lu Karar)	7
C- E.Ö. Kararı (2023/2351 Başvuru No'lu, 08.02.2024 Tarihli ve 2024/110 No'lu Karar)	8
D- K.K. Kararı (2024/345 Başvuru No'lu, 22.08.2024 Tarihli ve 2024/775 No'lu Karar)	9
II. KARARLARIN AYRIMCILIK YASAĞI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	11
A- Nüfus kayıtlarına başka din veya inançlar yazılabilirken belirli bir din veya inancın yazılmaması ayrımcılığın hangi türünü gündeme getirir?	12
B- Doğrudan ayrımcılık iddiası hangi ölçütler üzerinden incelenmelidir?	14
C- Nüfus kayıtlarına başka din veya inançlar yazılabilirken belirli bir din veya inancın yazılmaması ayrımcılık oluşturur mu?	14
1. Başvurucuların taleplerini emsal bir karara dayandırmış olması	15
2. Nüfus kütüklerine yer alan din bilgisi hanesinin ancak MERNİS veri tabanında tanımlı olan seçeneklerden biri ile değiştirilebilmesi ya da boş bırakılabilmesi	16
3. Diyanet İşleri Başkanlığının Tengri ibaresinin belli bir dini ifade etmediği görüşü.....	18
4. Mevzuat uyarınca, nüfus kaydının düzeltilmesine ilişkin mahkemeden karar alınmadıkça nüfus kayıtlarında değişikliğe gidilmesinin mümkün olmaması	20
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	23

GİRİŞ

Bu çalışmada Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) bünyesindeki Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu tarafından farklı tarihlerde verilen dört ayrı karar incelemeye konu edilmiştir.¹ Bu kararların ortak noktası, başvurucuların nüfus kayıtlarındaki din hanesini “Tengri” olarak değiştirmek istemesidir. Din ve vicdan özgürlüğü ile bağlantılı ayrımcılık yasağının ihlal edildiğinin iddia edildiği bu kararların tümünde, Kurul tarafından ihlal olmadığına karar verilmiştir.

Hem söz konusu taleplerin Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından çeşitli bahanelerle reddedilmesi hem de bu kararlara karşı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kuruluna yapılan, ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddiasını dile getirilen başvurularda Kurul tarafından ihlal kararı verilmemesi; din ve vicdan özgürlüğünün bir parçası kabul edilen “tanınma hakkı” bağlamında, ayrımcılık yasağının ihlaline yol açmış gözükmemektedir.

Çalışmada özellikle şu sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır:

- Bu kararların hangi yasal ve anayasal hükümlere dayandırıldığı ve bu hükümlerin doğru bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı;
- Tarafların haklarının göz önünde bulundurulup bulundurulmadığına ve ayrımcılık yasağına hâkim olan ilkelere uygun davranılıp davranılmadığı;
- Kararların, özellikle ayrımcılık yasağı ve din ve vicdan özgürlüğü bakımından toplumsal ve kurumsal etkileri;
- Kararlara yönelik eleştiriler, kararların eksik kalan veya geliştirilmesi gereken yönleri üzerinde durulacaktır.

Öte yandan, nüfus kayıtlarındaki din hanesi konusu başlı başına din ve vicdan özgürlüğünün konusunu da oluşturduğu için başvuruların ayrımcılık yasağı yanında, ayrıca din ve vicdan özgürlüğü bakımından da incelenmesi mümkündür. Ancak başvurular, ayrımcılık yasağı ile ilgili yapıldığı ve Kurul tarafından bu bağlamda değerlendirildiği için başvurular din ve vicdan özgürlüğü bakımından ayrıca incelenmemiştir.

¹ Bu kararlar şunlardır: N.G. Kararı (2022/1310 Başvuru No'lu, 13.04.2023 Tarihli ve 2023/312 No'lu Karar); İ.T. Kararı (2023/301 Başvuru No'lu, 24.08.2023 Tarihli ve 2023/607 No'lu Karar); E.Ö. Kararı (2023/2351 Başvuru No'lu, 08.02.2024 Tarihli ve 2024/110 No'lu Karar); K.K. Kararı (2024/345 Başvuru No'lu, 22.08.2024 Tarihli ve 2024/775 No'lu Karar).

I. KARARLARA İLİŞKİN GENEL BİLGİ

A- N.G. Kararı (2022/1310 Başvuru No'lu, 13.04.2023 Tarihli ve 2023/312 No'lu Karar)

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kuruluna (bundan sonra "Kurul" olarak anılacaktır) yapılan ilk başvuru, N.G. adlı başvurucu tarafından din bilgisi hanesinin "Tengri" olarak değiştirilmesine dair Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne (NVİGM) yapılan talebin reddi üzerine yapılmıştır. Başvuruda, daha önce Burhanettin Mumcuoğlu'nun nüfus kaydındaki din bilgisi hanesinin "Tengri" olarak değiştirilmesi talepli açtığı davada Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin E. 2021/33, K. 2021/216 sayılı ve 20.08.2021 kesinleşme tarihli kararının² emsal niteliğinde olduğu ifade edilmiş ve benzer bir karar verilmesi talep edilmiştir.

Başvuru, TİHEK tarafından muhatap kurum olarak belirlenen NVİGM'ye gönderilmiş ve ilgili kurum uzlaşmaya davet edilmiştir. Başvuruda uzlaşma sağlanamamış ve muhatap kurum tarafından başvuruya şu görüşler sunulmuştur:

- Nüfus kütüklerine yer alan din bilgisi hanesinin kişilerin talebi doğrultusunda, MERNİS veri tabanında tanımlı olan seçeneklerden biri ile değiştirilebildiği ya da boş bırakılabildiği;
- MERNİS veri tabanında "İslam, Hristiyan, Musevi, Hinduizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Zerdüş, Budist, Dinsiz, Seçilmemiş, Diğer Dinler, Bilinmeyen Dinler" seçeneklerinin yer aldığı;
- Başvurucu tarafından sunulan emsal mahkeme kararına ilişkin olarak konu hakkında Adalet Bakanlığına görüş sorulduğu, alınan cevaba istinaden Diyanet İşleri Başkanlığına Tengri'nin bir din olup olmadığı hakkında görüş sorulduğu, Diyanet İşleri Başkanlığının cevap yazısında ise Tengri ibaresinin belli bir dini ifade etmediği açıklamasının yer aldığı;
- İlk olarak, MERNİS uygulamasının yazılımında din hanesi sekmesinde "Tengri" seçeneğinin bulunmaması sebebiyle tescil yapılamadığı; ancak daha sonra,

2 Bakınız, "Kimliğindeki din hanesine 'Tengri' yazdıran avukat Mumcuoğlu: Tengriciliğe Türk tipi deizm diyebiliriz.", Independent Türkçe, <https://www.indyturk.com/node/523201/r%C3%B6portaj/kimli%C4%9Findeki-din-hanesine-tengri-yazd%C4%B1ran-avukat-mumcuo%C4%9Flu-tengricili%C4%9Fe-t%C3%BCrk> (Erişim: 30.01.2025)

yukarıda belirtilen Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararı doğrultusunda MERNİS uygulama yazılımında yapılan güncelleştirme neticesinde, emsal mahkeme kararında yer aldığı üzere, 28.04.2022 tarihinde davacının talebine uygun şekilde tescil işleminin gerçekleştirildiği söz konusu emsal mahkeme kararı hakkında ise, Hukuk Muhakemeleri Kanunu md. 363 kapsamında kanun yararına bozma yoluna müracaat edildiği ve davanın halen derdest olduğu;

- Somut olay kapsamında ise Türk Medeni Kanunu md. 39 ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu md. 35 uyarınca, başvuranın din bilgisinin Tengri olarak düzeltilmesine ilişkin mahkemeden karar alınmadıkça, talebin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir.

Kararda belirtildiği gibi Adalet Bakanlığının Hukuk Muhakemeleri Kanunu md. 363 kapsamında kanun yararına temyiz³ yetkisini kullanması, yürütme organının din ve vicdan özgürlüğü ile ayrımcılık yasağı bağlamında yargı organlarınca verilmiş olumlu bir kararın yürütme organınca tasvip edilmediğini göstermektedir. Söz konusu temyiz başvurusunun sonucuna Yargıtay'ın⁴ veya başka özel hukuk veri tabanlarından⁵ erişmek mümkün olmamıştır ve dava sürecinin devam edip etmediği, sonuçlandıysa nasıl sonuçlandığı bilinmemektedir. Öte yandan Kurul'un incelemeye konu kararlarında Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin anılan kararının halen derdest olduğu da ifade edilmiştir.

Kurul'un kararına bakıldığında, ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine karar verilirken dört hususun göz önünde bulundurulduğu dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, başvuru- rucunun emsal olarak sunduğu kararın bir parçasını oluşturduğu yargılama sürecinin halihazırda devam ediyor olmasıdır. Kararda "*Ancak dosyaya sunulan belgelerden Beykoz 2'nci Asliye Hukuk Mahkemesinin 2021/... Esas, 2021/... sayılı kararının istinaf incelemesi için (...) gönderildiği ve söz konusu uyuşmazlığın halen derdest olduğu anlaşılmaktadır.*" ifadesine yer verilmiş olup,⁶ söz konusu ifadeden devam eden yargılama sürecinin Kurul'un kararını etkileyen etkenlerden birisi olduğu anlaşılmaktadır. İkinci husus, din bilgisine ilişkin MERNİS veri tabanında "İslam, Hristiyan, Musevi, Hinduizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Zerdüş, Budist, Dinsiz, Seçilmemiş, Diğer Dinler, Bilinmeyen Dinler" seçeneklerinin yer alması, kişilerin sistemde yer alan seçeneklerden birini seçebilmesinin, bunu değiştirebilmesinin, din bilgisi hanesini boş bırakılabilmesinin veya ilgili bölümde yer alan kayıtların silinmesini talep edebilmesinin olanaklı ol-

3 Kanun yararına temyiz, ilk derece mahkemelerinin kesin olarak verdikleri kararlar ile istinaf incelemesinden geçmeden kesinleşmiş bulunan kararlarına ve bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinin ilk derece mahkemesi sıfatıyla kesin olarak verdikleri kararlar ile yine bu sıfatla verdikleri ve temyiz incelemesinden geçmeden kesinleşmiş bulunan hükümler hakkında Adalet Bakanlığı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının hükmün yürürlükteki hukuka aykırı bulunduğu ileri sürülerek kanun yararına temyiz yoluna başvurmaları mümkündür. Somut durumda bu yetki, Adalet Bakanlığı tarafından kullanılmıştır.

4 Yargıtay Karar Arama, <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (erişim: 30.01.2025)

5 Lexpera, www.lexpera.com.tr, (erişim: 30.01.2025)

6 TİHEK, N.G. Kararı, para. 20.

ması olarak ifade edilmiştir. Üçüncü olarak, din bilgisi hanesinde yer alan seçeneklerin kısıtlayıcı olmaması, nüfus yoğunluğu gözetilerek belirli dinlerin seçenekler arasında yer alması, bununla birlikte kapsayıcılığın sağlanması adına diğer dinler ve bilinmeyen dinler seçeneklerinin de oluşturulması dikkate alınmıştır. Dördüncü olarak NVİGM'nin hangi ifadenin veya kavramın din olduğunun tespiti için Diyanet İşleri Başkanlığından (bundan sonra kısaca "Diyanet" olarak anılacaktır) ve ilahiyat fakültelerinden görüş alınmış olması, Diyanet'in cevap yazısında da Tengri inancının belli bir dini ifade etmediği bilgisinin verilmesi ile NVİGM'nin semavi dinler ve nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurularak en yaygın olan dinlerin tespit edildiği bilgisini vermesi göz önünde bulundurulmuştur.⁷

Kurul, tüm bu hususları dikkate alarak, başvuru talebinin doğrudan reddedilmediği, başvuru din hanesine ilişkin kaydı "diğer dinler" veya "bilinmeyen dinler" seçenekleri ile değiştirilebilmesinin mümkün olduğu, NVİGM'nin Tengri ibaresinin bir din olarak tanınıp tanınmayacağı noktasında uzman görüşü ve nüfus yoğunluğu gibi objektif verileri esas aldığı, bu çerçevede mahkeme kararı alınması şeklindeki uygulamanın kamu düzenini koruma amacından ileri geldiği gerekçeleri ile başvuru konusu olayda ayrımcılık yasağının ihlal edilmediği kanaatine varmıştır.⁸ Konuya ilişkin Kurul'un içtihadını ortaya çıkaran bu karar, Kurul tarafından oy çokluğu ile verilmiştir ve kararda yalnızca TİHEK Başkanı olan Prof. Dr. Muharrem Kılıç karşı oy kullanmıştır.

B- İ.T. Kararı (2023/301 Başvuru No'lu, 24.08.2023 Tarihli ve 2023/607 No'lu Karar)

Yukarıda özetlenen ilk kararın aksine bu kararda, başvuru, NVİGM'nin yazılı görüşüne karşı beyanda bulunmuştur. Başvuru, NVİGM'nin kesinleşmiş ve şu an yürürlükte olan mahkeme kararına karşı çıktığını, uygulamada Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesinin yürürlükte olan kararının dikkate alınması gerektiğini, Diyanet'in bu konuda karar verme yetkisi olmadığı halde NVİGM'nin Diyanet'ten görüş istediğini, NVİGM'nin hangi ifadenin veya kavramın din olduğunun belirlenmesinde nüfus yoğunluğunun dikkate alındığını belirtmesine rağmen kendisine göre Tengri inancına sahip nüfus yoğunluğu ölçülürse bu yoğunluğun ikinci sırada çıkacağını ve Tengri ifadesinin sadece emsal mahkeme kararının davacısının değil, isteyen herkesin din bilgisi hanesine yazılması gerektiğini belirtmiştir.⁹

7 TİHEK, N.G. Kararı, para. 20-22.

8 TİHEK, N.G. Kararı, para. 23.

9 TİHEK, İ.T. Kararı, para. 4.

Kurul kararında, başvuru tarafından emsal olduğu belirtilen Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi kararının "sadece davacı bakımından hukuki sonuç doğurduğu, Nüfus Müdürlüğü sistemindeki din bilgisinin vatandaş beyanına uygun şekilde düzenlenebilecek hale getirilmesinin reddine karar verildiğinden davacı ile aynı talebe sahip diğer kişiler açısından herhangi bir sonuç doğurmadığı, dolayısıyla muhatap Kurumun mahkemedeki karar alınması gerektiği yönündeki talebinin kamu düzenini koruma amacından ileri geldiğini" belirtmiştir.¹⁰ Kurul ayrıca, nüfus kaydındaki din hanesinde sunulan seçeneklerin kısıtlayıcı olmadığını, listenin sınırlı olmakla birlikte kapsayıcı olduğunu, en yaygın dinlerin tespitinde Diyanet'in görüş yazısının yanı sıra semavi dinlerin ve nüfus yoğunluğunun da göz önünde bulundurulduğunu ve nihayetinde kamu düzeninin korunması amacıyla hareket edildiğini belirterek ihlal kararı vermemiştir.¹¹ Karar, Kurul tarafından yine oybirliği ile verilmiştir. Daha önceki kararda karşı oy kullanan TİHEK Başkanı olan Prof. Dr. Muharrem Kılıç izinli olduğu için kararın alındığı toplantıya katılmamıştır. Karar bir önceki N.G. Kararı ile büyük benzerlik taşımaktadır ve birebir aynı argümanlarla ihlal iddiaları kabul görmemiştir.

C- E.Ö. Kararı (2023/2351 Başvuru No'lu, 08.02.2024 Tarihli ve 2024/110 No'lu Karar)

İncelenen üçüncü karar olan E.Ö. Kararı'nda da daha önceki iki kararda olduğu gibi başvuru tarafından benzer argümanlarla din veya inanç temelinde ayrımcılık yasağının ihlali iddiası ileri sürülmüştür.

Kurul kararında yine benzer gerekçelerle ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine karar verilmiştir. Bu defa Kurul farklı olarak Anayasa Mahkemesinin 1979 tarihli bir kararına da¹² atıf yapmıştır.¹³ Kurul, AYM'nin, "kişinin kişisel halinin ve onun bir ögesi olan dininin nüfus kayıtlarına doğru ve düzenli olarak yazılmasında ve yanlışlıkların hâkim kararı ile düzeltilmesinde kamu yararı olduğu" değerlendirmesinde bulunduğunu ifade etmiştir. Ancak anılan kararın incelenen kararla tek ortak noktası nüfus kayıtlarında değişikliklerin mahkeme kararı ile yapılmasıdır. 1979 tarihli karara konu 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 46. maddesi ile nüfus kayıtlarındaki din hanesini düzeltmek için mahkemeye başvuru zorunlu tutulmuştur. AYM, "yurttaşın kişisel halinin ve onun bir ögesi olan dininin nüfus kayıtlarına doğru ve düzenli olarak yazılmasında ve yanlışlıkların hâkim kararı ile düzeltilmesinde kamu yararı olduğuna" hükmetmiş ancak anılan

10 TİHEK, İ.T. Kararı, para. 21.

11 TİHEK, İ.T. Kararı, para. 22-23.

12 AYM, E. 1979/9, K.1979/44, 27.11.1979.

13 TİHEK, E.Ö. Kararı, para. 21.

kamu yararının ne olduğunu açıklamamıştır. Dolayısıyla AYM, din hanesindeki değişikliğin mahkeme kararı ile olmasına dair düzenlemeyi kamu yararına görmüş olmasına rağmen bu durum bir zorunluluk değil, o dönem için yasa koyucunun tercihidir. Kurul önüne gelen çalışmaya konu başvurularda ise 1587 sayılı Kanunu yürürlükten kaldıran 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu md. 35 ise bu konuda açık bir istisna getirmiştir. Açık bir istisnanın görmezlikten gelinmesi ve sanki bu istisna yokmuş gibi 1979 yılında verilmiş olan bir AYM kararına atıf yapılması, Kurul'un verdiği karara gerekçe bulmakta zorlandığını göstermektedir. Kurul tarafından atıf yapılan kararın somut başvurularla herhangi bir ilgisinin olmaması, bu yönde bir şüpheyi haklı olarak ortaya çıkarmaktadır. Karar, Kurul tarafından yine oybirliği ile verilmiştir. Daha önceki kararda karşı oy kullanan TİHEK Başkanı olan Prof. Dr. Muharrem Kılıç görevli olduğu için kararın alındığı toplantıya katılmamıştır.

D- K.K. Kararı (2024/345 Başvuru No'lu, 22.08.2024 Tarihli ve 2024/775 No'lu Karar)

Çalışmada incelenen dördüncü ve son kararda başvuru, nüfus kaydındaki din hanesine bu kez "Tengrici" yazılmasını talep etmiştir. NVİGM, önceki başvurularda olduğu gibi bu başvuruda da, diğer nedenlerin yanında, Nüfus Hizmetleri Kanunu md. 35'e atıfla "*kişilerin talepleri halinde yukarıda belirtilen din bilgileri içerisinde seçim yapılarak nüfus kayıtlarında din bilgisinin değiştirilmesi veya boş bırakılmasının sağlandığı*" ifadelerine yer vererek talebin reddine karar verildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla NVİGM, fiilen anılan kanun hükmünün MERNİS yazılımına kendisi tarafından eklenen "İslam, Hristiyan, Musevi, Hinduizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Zerdüşt, Budizm" dinleri bakımından uygulayacağını, kurum tarafından seçenek olarak eklenmeyen diğer din ve inançlar için ancak mahkeme kararı ile değişiklik yapılmasının mümkün olduğunu belirtmiştir.

Kararda bu kez ihlal iddialarının esasına girilmemiş ve başvuru taraf sıfatına haiz olmadığı için başvurunun kabul edilemezliğine karar verilmiştir. Bu kararın gerekçesi ise Kurul tarafından başvuru tarafının bir derneğin genel başkanı olarak başvurusunu "Tüzel Kişiler İçin Başvuru Formu"nu doldurmak suretiyle dernek başkanı sıfatıyla yapması ve dernek başkanı olduğunu gösterir ekran görüntüsünü dosyaya sunması olarak ifade edilmiştir. Buna göre, başvuru tarafının Nüfus Müdürlüğüne kendi adına bireysel olarak müracaat etmesi, buna karşın somut başvurusunu dernek adına ve dernek başkanı sıfatıyla yapması ve ilgili derneğin ayrımcılık yasağından ihlâlden

zarar gören kişi olmaması nedenleriyle başvuru kabul edilemez bulunmuştur.¹⁴ Sonuç olarak, Kurul tarafından ayrımcılık yasağının din ve inanç temelinde ihlal iddiası esasına girilmeksizin kabul edilemezlik kararı verilmiştir. Ancak kararın esasına girilmiş olsaydı dahi Kurul'un yukarıda belirtilen üç kararı dikkate alındığında bu başvuruda da çok büyük ihtimalle ihlal olmadığına karar verilecekti.

TİHEK Kanunu md. 17/1'e göre, ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişinin (ör. dernek, vakıf, sendika, siyasi parti, şirket vs.) Kurul'a başvuruda bulunması mümkündür. Kurul'a başvuru hakkı ayrımcılık yasağının ihlalden maddi ve/veya manevi nitelikte "zarar gören" kişilere tanınmıştır. Anılan düzenleme her ne kadar zarar bakımından doğrudan/dolaylı şeklinde bir ayırım yapmasa da STK'ların mağdurlar adına başvuru yaptığı durumda ilgili örgüt, "doğrudan zarar gören" olarak kabul edilmediğinden, başvuru TİHEK tarafından reddedilmektedir. TİHEK genel olarak ayrımcı bir muameleden doğrudan etkilenmeyen üçüncü kişiler veya STK'ların başvurularını incelememe yönünde bir eğilime sahiptir. Bu nedenle uygulamada "doğrudan zarar görme" şeklinde bir ölçüt uygulandığı söylenebilecektir. Öte yandan, ayrımcı muamelede somut ve belirli bir mağdurun bulunmadığı bazı durumlarda, ayrımcı muamelede maruz kalan gruba mensup olan kişilerin ayrımcılık yasağının ihlali iddialarını incelemiş ve ihlal kararı vermiştir (Ör. TİHEK'in şarkıcı Gülşen ile ilgili 2023/345, 2023/346 ve 2023/347 sayılı kararları). Somut durumda ise bu tür bir karar verilmemiş ve genel eğilime paralel bir uygulama benimsenmiştir. Karar, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu 1. Dairesi tarafından oybirliği ile verilmiştir. Daha önceki kararda karşı oy kullanan TİHEK Başkanı olan Prof. Dr. Muharrem Kılıç, 1. Daire'de yer almadığı için kararın alındığı toplantıda yer almamıştır.

14 TİHEK, K.K. Kararı, para. 21-24.

II. KARARLARIN AYRIMCILIK YASAĞI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), 2016 yılında ulusal insan hakları kurumu, eşitlik kurumu ve işkence ve kötü muamele önleme mekanizması gibi üç farklı görevi yerine getirmek üzere kurulmuştur. Daha sonra bunlara insan ticaretiyle mücadele ulusal raportörlüğü görevi de eklenmiştir. TİHEK bünyesinde kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulunun görevlerinden birisi de ayrımcılık yasağı ihlallerini resen (herhangi bir başvuru olmaksızın kendiliğinden) veya başvuru üzerine incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmektir. Ay-

TİHEK bünyesinde kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulunun görevlerinden birisi de ayrımcılık yasağı ihlallerini resen (herhangi bir başvuru olmaksızın kendiliğinden) veya başvuru üzerine incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmektir.

rımcılık yasağı dışındaki diğer insan hakları ihlallerine ilişkin ise Kurul'a başvuru yapılamamaktadır. TİHEK Kanunu md. 11/1-b'de Kurul'un görevleri arasında "[a]yrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin başvurular ile insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin resen yapılan incelemeleri karara bağlamak, bu başvuru ve incelemelere ilişkin gerekli hâllerde uzlaşma sürecini sonuçlandırmak, ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin bu Kanunda öngörülen idari yaptırımlara karar vermek" de sayılmıştır. Anılan düzenlemeden TİHEK'e yapılacak başvurularda, başvurunun ayrımcılık yasağının ihlaline ilişkin olduğu durumda Kurul'un bu başvuruyu inceleyebileceği, ayrımcılık yapılmaksızın bir insan hakları ihlalinin ileri sürüldüğü durumlarda ise Kurul'un bireysel başvuruları inceleme yetkisine sahip olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla başvuruların "ayrımcılık yasağının ihlal iddiasına dayanan" ve "ayrımcılık yasağının ihlali iddiasına dayanmayan" biçiminde bir sınıflandırmaya tabi tutulacağı ve yalnızca ilkinin incelemeye konu olabileceği şeklinde bir sonuç ortaya çıkmaktadır. TİHEK önüne götürülecek iddiaların diğer insan haklarını da içerecek şekilde değil, ayrımcılık yasağı ile sınırlı tutulması gerekmektedir.

Reddedilme ihtimali olsa da ayrımcılık dışındaki diğer ihlal iddialarının da resen inceleme yapılması talepli olarak TİHEK önüne taşınması mümkündür.

Kurul'un genel olarak insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda, yalnızca resen bir inceleme yapma yetkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, ayrımcılık yasağı haricinde bir insan hakları ihlalinin Kurul tarafından resen incelemeye konu edilmesi veya bu yönde bir ihlali iddiasına ilişkin başvurunun Kurul tarafından resen incelemeye dönüştürülmesi mümkündür. Zaman zaman diğer insan hakları ihlalleri bakımından yapılacak başvurular, Kurul tarafından reddedilmesine rağmen akabinde resen inceleme

başlatılabilmektedir. Dolayısıyla reddedilme ihtimali olsa da ayrımcılık dışındaki diğer ihlal iddialarının da resen inceleme yapılması talepli olarak TİHEK önüne taşınması mümkündür. İncelemeye konu dört başvurunun tamamında ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddiası ileri sürüldüğü için bu iddialar Kurul tarafından doğrudan incelemeye tabi tutulmuştur.

Öte yandan, ayrımcılık yasağı, "bağlantılı" bir haktır. Diğer bir deyişle ayrımcılık yasağının ihlalinin ancak bir hak veya özgürlükle birlikte ileri sürülmesi gerekmektedir. Tek başına soyut ve herhangi bir hak veya özgürlükle bağlantılandırılmamış bir şekilde ayrımcılık yasağının ihlalinin ileri sürülmesi genellikle kabul görmeyen bir husustur. Nitekim, TİHEK Kanunu md. 2/1-d'ye göre de doğrudan ayrımcılık "*bir gerçek veya tüzel kişinin, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını bu Kanunda sayılan ayrımcılık temellerine dayanılarak engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele*" olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da görülebileceği üzere ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddiasının ancak "*hukuken tanınmış hak ve hürriyetler*" ile bağlantılı ileri sürülmesi mümkündür. İncelemeye konu başvuruların tümü, TİHEK tarafından din ve vicdan özgürlüğü ile bağlantılı olarak ayrımcılık yasağının ihlali bakımından değerlendirilmiştir. Bu sebeple, yukarıda da belirtildiği üzere bu incelemede din veya vicdan özgürlüğüne ancak sınırlı olarak değinilmiştir.

A- Nüfus kayıtlarına başka din veya inançlar yazılabilirken belirli bir din veya inancın yazılmaması ayrımcılığın hangi türünü gündeme getirir?

Kurul, başvuruları doğru bir nitelendirme ile 6701 sayılı Kanun md. 3/2'de sayılan "inanç" temeli ile bağlantı olarak doğrudan ayrımcılık iddiası olarak değerlendirmiştir. Ayrımcılığın en geleneksel biçimi, doğrudan ayrımcılıktır. Doğrudan ayrımcılık, aynı

Doğrudan ayrımcılığın bir kişi veya grubun, ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden (din veya inanç vs.) birine dayalı olarak insan hak ve özgürlüklerinden, aynı veya benzer konumda olduğu diğer kişilerle eşit bir şekilde yararlanmasını ve bunları kullanmasını engelleme ya da zorlaştırma niyet veya etkisine sahip her türlü fark, dışlama, sınırlama ya da tercih olarak tanımlamak mümkündür.

veya benzer konumda olan kişiler arasında fark yaratılmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Doğrudan ayrımcılığın bir kişi veya grubun, ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden (din veya inanç vs.) birine dayalı olarak insan hak ve özgürlüklerinden, aynı veya benzer konumda olduğu diğer kişilerle eşit bir şekilde yararlanmasını ve bunları kullanmasını engelleme ya da zorlaştırma niyet veya etkisine

sahip her türlü fark, dışlama, sınırlama ya da tercih olarak tanımlamak mümkündür. Burada aynı veya benzer konumdaki kişilerden biri veya bir kısmı bakımından daha

olumsuz sonuçlar yaratan ya da böyle bir sonucun ortaya çıkması ihtimalini doğuran farklı muameleler söz konusudur.

Doğrudan ayrımcılık, bir hukuki düzenlemenin kapsamına bir grubun alınmaması ya da o grubun açıkça hukuki düzenlemenin kapsamının dışında tutulması veya mevcut herhangi bir doğrudan ayrımcılık içermeyen bir hukuki düzenlemenin uygulanırken, bir kişiye, mensubu olduğu veya olduğu düşünüldüğü grup dolayısıyla farklı muamele yapılması biçiminde ortaya çıkabilir. Doğrudan ayrımcılığa tipik bir örnek olarak, bir kişinin din veya inancı nedeniyle işe alınmaması, bir eğitim kurumuna kabul edilmemesi, sağlık hizmetinden yararlanmasının engellenmesi, ulaşım hizmetinden veya adli yardımdan yararlandırılmaması, fiziksel veya sözlü şiddete maruz kalması belirtilebilir.

Türkiye'de, doğrudan ayrımcılık kavramını ilk tanımlayan düzenleme, Engelliler Hakkında Kanun md. 3 olmuştur. Kanun'da 2014 yılında yapılan değişiklikle¹⁵ doğrudan ayrımcılık "*[e]ngelliliğe dayalı ayrımcılık temeline dayanan ve engellinin hak ve özgürlüklerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen, kısıtlayan veya zorlaştıran her türlü farklı muamele*" olarak tanımlanmıştır. Kavram daha sonra 2016 yılında kabul edilen TİHEK Kanunu md. 2/1-d ile "*bir gerçek veya tüzel kişinin, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını bu Kanunda sayılan ayrımcılık temellerine dayanılarak engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele*" olarak tanımlanmıştır. Her iki tanım da olumlu olmakla birlikte en güncel standardı yansıtan ve AB tarafından 2000 yılında kabul edilen 2000/43/EC sayılı Direktif'in 2. maddesinde benimsenen doğrudan ayrımcılık tanımıyla tam anlamıyla uyum sağlanmamıştır.¹⁶ Direktif'te yer alan tanım "edilebilir olması" ifadesi ile bir ihtimalin varlığını da doğrudan ayrımcılık tanımına dahil ederken, TİHEK Kanunu'nda yer alan tanım bu tür bir ifadeye yer vermemiş ve ihtimalin varlığını doğrudan ayrımcılık olarak değerlendirmemiştir. Ancak bu çalışmaya konu kararlarda bu tür bir ayrımcılık ihtimali konusu gündeme gelmediği için anılan farklılık herhangi bir önem taşımamaktadır. TİHEK, incelemeye konu kararlarda, "*bir kişinin hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını din, inanç veya mezhebi nedeniyle engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele din, inanç veya mezhep temellerinde doğrudan ayrımcılık oluşturmaktadır.*"¹⁷ diyerek başvurucuların iddialarının doğrudan ayrımcılık bağlamında inceleneceğini belirtmiştir.

15 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (6518 sayılı), RG Tarihi: 19.02.2014, Sayısı: 28918.

16 İrk ve Etnik Kökenine Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele Edilmesi İlkesinin Uygulanmasına Dair 29 Haziran 2000 tarihli ve 2000/43/EC sayılı Konsey Direktifi (Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin), Official Journal of the European Union, L 180/22, 19/07/2000.

17 İHEK, N.G. Kararı, para. 13.

B- Doğrudan ayrımcılık iddiası hangi ölçütler üzerinden incelenmelidir?

Doğrudan ayrımcılık yukarıda belirtildiği gibi tanımlanmış olmakla birlikte, buna ilişkin ihlal iddiaları belirli ölçütler üzerinden incelenmektedir. Bu ölçütler büyük oranda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından ortaya konulan tanımı esas almaktadır. Mahkeme'nin içtihatları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 14. maddesi bağlamında ortaya koyduğu tanım, bir muameledeki farklılık, makul ve nesnel bir nedene dayanmıyor, meşru bir amaç izlemiyorsa veya başvuru yöntemi ile gerçekleştirilmek istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmuyorsa ayrımcılık oluşturacağı şeklindedir.¹⁸ Anayasa Mahkemesi (AYM) bireysel başvuru kararlarında, ayrımcılık yasağını AİHM kararlarına gönderme yaparak benzer doğrultuda

Ayrımcılık, nesnel ve makul bir gerekçe olmaksızın, konuyla ilgili olarak benzer durumda olan kişilere farklı muamele edilmesi olarak tanımlanabilir ve din, siyasi görüş, cinsel ve cinsiyet kimliği gibi bir kişinin kişiliğinin unsurları olan ve kişisel tercihler temeline dayanarak veya cinsiyet, ırk, engellilik ve yaş gibi hiçbir şekilde tercih yapılamayacak kişisel özellikler temeline dayanarak fırsatlar sunulmasını ya da fırsatlardan mahrumiyetin reddini içerir.

tanımlamıştır: Ayrımcılık, nesnel ve makul bir gerekçe olmaksızın, konuyla ilgili olarak benzer durumda olan kişilere farklı muamele edilmesi olarak tanımlanabilir ve din, siyasi görüş, cinsel ve cinsiyet kimliği gibi bir kişinin kişiliğinin unsurları olan ve kişisel tercihler temeline dayanarak veya cinsiyet, ırk, engellilik ve yaş gibi hiçbir şekilde tercih yapılamayacak kişisel özellikler temeline dayanarak fırsatlar sunulmasını ya da fırsatlardan mahrumiyetin reddini içerir.¹⁹

Mahkeme'ye göre, "[a]ynı durumdaki kişilere farklı muamele, meşru bir amaca dayalı olmadığı ve izlenilen yol ile varılmaya çalışılan hedef arasında makul bir orantılılık ilişkisi kurulmadığında ayrımcılık söz konusu olmaktadır."²⁰

C- Nüfus kayıtlarına başka din veya inançlar yazılabilirken belirli bir din veya inancın yazılmaması ayrımcılık oluşturur mu?

Yukarıda belirtilen ölçütler çerçevesinde yapılacak bir değerlendirmede, bir farklı muamelelerin mevcudiyeti açıktır. NVİGM tarafından kullanılan MERNİS sisteminde tutulan nüfus kayıtlarında, din hanesinde birçok din veya inanç seçenekleri arasında yer almışken Tengri inancının yer almaması bariz bir şekilde din veya inanç temeline farklı muamele oluşturmaktadır. Bu noktada Tengri inancının bir "din" veya "inanç"

18 AİHM, *Rasmussen v. Denmark*, Appl. No. 8777/79, 28.11.1984, para. 38.

19 AYM, *Tuğba Arslan Kararı*, B. No. 2014/256, 25.06.2014, para 112.

20 AYM, *Ayla (Şenses) Kara Kararı*, B. No. 2013/7063, 05.11.2015, para 44.

olarak tanımlanmasının uygulama-
mada bir önemi bulunmamakta-
dır. Bu tespitin ardından söz ko-
nusu farklı muamelenin meşru
bir amacının olup olmadığı so-
rusunun yanıtlanması gündeme
gelmektedir.

**NVİGM tarafından kullanılan MERNİS
sisteminde tutulan nüfus kayıtlarında,
din hanesinde birçok din veya inanç
seçenekler arasında yer almışken
Tengri inancının yer almaması bariz
bir şekilde din veya inanç temelinde
farklı muamele oluşturmaktadır.**

Kararlara bakıldığında, Nüfus ve
Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün (NVİGM), başvurucuların taleplerini aşağıda
ayrı ayrı incelenecek gerekçelerle reddettiği göze çarpmaktadır. Kurul da NVİGM ile
benzer gerekçelerle başvurucuların gördüğü farklı muamele ile ayrımcılık yasağının
ihlal edilmediğine karar vermiştir. Belirtmek gerekir ki, gerek idare gerekse Kurul ta-
rafından ileri sürülen gerekçelerin hiçbirinin başvurucuların gördüğü farklı muamele
için meşru bir amaç olarak değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Aşağıda bu
gerekçeler ayrı ayrı incelenecektir.

1. Başvurucuların taleplerini emsal bir karara dayandırmış olması

TİHEK, kararlarında başvurucuların ayrımcılık iddialarını "*kesinleşmiş emsal niteli-
ğinde mahkeme kararı bulunması ve karar neticesinde kendisi ile aynı inanca sahip
bir başka kişinin din bilgisi hanesinin Tengri olarak düzeltilmesine*" dayandırdıklarını
belirtmektedir. Başvurucular tarafından bu tür bir ifade kullanılmış olsa da TİHEK baş-
vurucuların gerekçelendirmeleri ile bağlı değildir ve başvurucular iddialarını belirtilen
"emsal" karara dayandırmış olsa da Kurul'un başvurucuların iddialarının ötesine ge-
çerek bir inceleme yapması mümkündür. Ancak Kurul, incelemesini bu hususla sınırlı
tutmuş ve NVİGM'nin Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararının kanun yara-
rına temyiz incelemesinde olduğuna dair sunduğu bilgiyi başvurucuların iddialarının
reddinde dayanak olarak kullanmıştır. Başvurucu dışında üçüncü bir kişi tarafından
açılmış bir davanın derdest olmasından olumsuz bir sonuç çıkarılmaması gerekirken
Kurul, aksi yönde davranmıştır. Halbuki söz konusu kararın kesinleşmiş olup olma-
masının dahi Kurul önündeki şikayetler bakımından bir etkisi bulunmamaktadır. Yine
anılan yargı süreci davacı aleyhine sonuçlansa dahi Kurul'un ayrımcılık yasağının ih-
laline karar vermesi hukuken mümkündür. Kurul'un, TİHEK Kanunu md. 17/4 gereği,
derdest durumda olan yargısal süreçlere dair karar vermesi mümkün olmasa da de-
vam eden yargısal süreç başka başvurucular hakkındadır ve Kurul'un karar vermesini
engelleyecek nitelikte değildir. Bu nedenle Kurul'un başvuruların reddine dair bu ilk
argümanı bütünüyle mesnetsiz gözükmemektedir.

Kararda göze çarpan bir başka husus, NVİGM tarafından Beykoz 2. Asliye Hukuk
Mahkemesi'nin kararı sonrasında Adalet Bakanlığı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsav-
cılığı tarafından Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) md. 363 doğrultusunda kanun

yararına temyiz başvurusunda bulunulduğunun belirtilmesidir. HMK md. 363'e göre, "[i]lk derece mahkemelerinin kesin olarak verdikleri kararlar ile istinaf incelemesinden geçmeden kesinleşmiş bulunan kararlarına ve bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinin ilk derece mahkemesi sıfatıyla kesin olarak verdikleri kararlar ile yine bu sıfatla verdikleri ve temyiz incelemesinden geçmeden kesinleşmiş bulunan kararlarına karşı, yürürlükteki hukuka aykırı bulunduğu ileri sürülerek" kanun yararına temyiz başvurusunda bulunulabilmektedir. Bu noktada bu yola başvurulmasının nedeni, temyiz incelemesi sonucunda verilen kararın temyiz başvurusunda bulunan kişi bakımından kesin olması nedeniyle o kararı etkilememesi; ancak benzer durumlarda verilecek benzer kararların önüne geçilmek istenmesidir. Diğer bir deyişle, Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararı kesinleştiği için o davadaki davacı bakımından tesis edilen uygulama devam edecektir. Kanun yararına temyiz başvurusu ile benzer talepli davalar açıldığında ilk derece mahkemelerinin bu kez aksi yönde karar vermesi hedeflenmektedir.

Ancak kanun yararına temyiz başvurusu iki açıdan hukuka aykırıdır. Birincisi, Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararı "yürürlükteki hukuka aykırı" değil, bilakis yürürlükteki hukukun gereğidir. Hatta yürürlükteki hukuka göre Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin nüfus kaydının din hanesinde değişiklik için karar vermesi dahi gerekmektedir ve kişinin bu noktada NVİGM'ye yazılı beyanda bulunması yeterlidir. İkincisi ise Yargıtay, kanun yararına temyiz başvurusunun ardından bozma kararı verecek olsa dahi, söz konusu karar mevcut durumda Anayasa ve kanunlara açık aykırılık oluşturacaktır ve olası bir bireysel başvuru ile AYM önüne gittiğinde, AYM tarafından ihlal kararı verilmek zorunda olduğu için emsal karar olma niteliğini yitirecektir. Dolayısıyla gerek kanun yararına temyiz başvurusu hukuka aykırı olarak yapıldığı gerekse bu yola başvurmanın olası sonuçları düşünüldüğünde NVİGM'nin bu tür bir beyanda bulunması, Kurul tarafından yapılacak bir değerlendirme de önem arz etmemesi gerekirken Kurul ne yazık ki bu hususu kararında dayanak olarak kullanmıştır.

2. Nüfus kütüklerine yer alan din bilgisi hanesinin ancak MERNİS veri tabanında tanımlı olan seçeneklerden biri ile değiştirilebilmesi ya da boş bırakılabilmesi

NVİGM'nin başvurucuların değişiklik talebinin ve Kurul'un başvuruların reddinde öne sürdüğü gerekçelerden ikincisi, nüfus kütüklerine yer alan din bilgisi hanesinin yalnızca Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) veri tabanında tanımlı olan seçeneklerden biri ile değiştirilebilmesi ya da boş bırakılabilmesinin mümkün olduğu argümanıdır. NVİGM'ye göre MERNİS veri tabanında; "İslam, Hristiyan, Musevi, Hinduizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Zerdüş, Budist, Dinsiz, Seçilmemiş, Diğer Dinler, Bilinmeyen Dinler" seçenekleri yer almaktadır. Öte yandan NVİGM, MERNİS uygulamasının yazılımında din hanesi sekmesinde Tengri seçeneğinin yer almamasına rağmen Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin yukarıda belirtilen kararı doğrultusunda, MERNİS uygulama yazılımında güncelleme yapıldığını ve ilgili davadaki davacının talebi doğrultusunda

tescil yapıldığını belirtmiştir. NVİGM böylelikle başvuruçuların taleplerinin yerine getirilmemesinin gerekçelerinden birisi olarak ileri sürdüğü MERNİS sistemindeki eksikliğin, daha önce yapılan bir güncelleme ile ortadan kalktığını belirtmiştir. Dolayısıyla, MERNİS sisteminde Tengri inancının bir seçenek olarak sunulmadığı gerekçesi bizzat NVİGM tarafından boşa çıkarılmış gözükmektedir. Kurul kararlarında yer verilen ifadelerden "Tengri" kelimesinin MERNİS sisteminde sunulan seçeneklere eklenmemekle birlikte, Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde görülen davanın davacısı olan kişinin isteği doğrultusunda bu kişinin nüfus kaydına eklendiği anlaşılmaktadır.

Söz konusu tutum, AİHM'nin *Ünal Tekeli v. Türkiye*²¹ kararı sonrasında sergilenen tutumla benzerlik göstermektedir. Değinilen karar sonrasında o dönem evlendikten sonra evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanmak isteyen kadınların bu talebi görmezlikten gelinmiş, yalnızca başvuruç Ayten Ünal Tekeli'ye evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanmasına izin verilmiş, fakat kararın gereği olan isteyen herkesin benzer şekilde evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanmasına izin verilmemiştir. Mevcut durumda, Beykoz 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararı sonrasında benzer bir şekilde davranılarak MERNİS sisteminde güncelleme yapılırken menüye Tengri kelimesinin eklenmesi yerine, yalnızca davacı bakımından kayıtlara Tengri kelimesi eklenmiştir. Bu tür bir yaklaşım MERNİS sisteminde yer verilen din ve inançlardan herhangi birine mensup olmayıp başka bir din ve inanca mensup olan herkesi dava açmak zorunda bırakmaktadır ki bu durumun din ve vicdan özgürlüğünün kullanımını üzerinde caydırıcı bir etki yaratacağı aşikardır.

Kurul kararlarında, ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine karar verilirken NVİGM'nin yukarıdaki gerekçesinin yanında "*din bilgisi hanesinde yer olan seçeneklerin kısıtlayıcı olmadığı, nüfus yoğunluğu gözetilerek belirli dinlerin seçenekler arasında yer aldığı, bununla birlikte kapsayıcılığın sağlanması adına diğer dinler ve bilinmeyen dinler seçeneklerinin de oluşturulduğu görülmektedir.*" ifadelerine yer verilmiştir.²² Söz konusu ifadeye rağmen sunulan seçeneklerin oldukça sınırlayıcı olduğu açıktır. Bunun yanında seçenekler arasında hangi din veya inançlara yer verileceğinin nüfus yoğunluğuna göre belirlenmesi ve kapsayıcılığın sağlanması adına başka din veya inançların seçenekler arasına eklenmesi yerine "diğer dinler" ve "bilinmeyen dinler" biçiminde seçenekler oluşturulması gerekçeleri ise ikna edici olmaktan uzaktır.

NVİGM'nin semavi dinler-semavi olmayan dinler şeklinde bir ayrıma gittiği ve bu anlamda ayrımcı bir saikle hareket edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir saik, NVİGM tarafından açık bir biçimde ifade edilmiş olmasına rağmen Kurul'un bu durumu görmezlikten geldiği anlaşılmaktadır.

21 AİHM, *Ünal Tekeli v. Türkiye*, Appl. No. 29865/96, 16.10.2014.

22 TİHEK, N.G. Kararı, para. 21.

Anılan ifadeler birçok din veya inancın görmezlikten gelinmesi anlamına gelmektedir ve kapsayıcı olmak yerine dışlayıcı niteliktedir. Kurul kararlarında, bu bağlamda ayrıca "*muhatap Kurum tarafından, Diyanet İşleri Başkanlığından alınan uzman görüşünün yanı sıra semavi dinler ve nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurularak en yaygın olan dinlerin tespit edildiği bilgisi verilmiştir.*"²³ Söz konusu ifadeden NVİGM'nin semavi dinler-semavi olmayan dinler şeklinde bir ayrıma gittiği ve bu anlamda ayrımcı bir saikle hareket edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir saik, NVİGM tarafından açık bir biçimde ifade edilmiş olmasına rağmen Kurul'un bu durumu görmezlikten geldiği anlaşılmaktadır. Halbuki anılan ifade NVİGM'nin ayrımcılık yasağının ihlal ettiğinin en önemli kanıtını oluşturmaktadır.

3. Diyanet İşleri Başkanlığının Tengri ibaresinin belli bir dini ifade etmediği görüşü

Kurul kararlarında, NVİGM tarafından üçüncü gerekçe olarak, Diyanet'e Tengri'nin bir din olup olmadığı sorusunun yöneltildiği ve Diyanet'in, Tengri ibaresinin belli bir dini ifade etmediği yönünde açıklamada bulunması gösterilmiştir. Bu tür bir durumda bir kişinin din veya inancı olarak belirttiği din veya inancın bu vasıfta kabul edilip edilmeyeceğine resmi bir kurum olan Diyanet karar vermiş olmaktadır. Diyanet'in görevi 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun md. 1'de "*İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek*" olarak düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere Diyanet, İslam dini özelinde görev yapmak üzere kurulmuştur ve uzmanlığı da İslam dini ile sınırlıdır. Dolayısıyla İslam dini dışında bir din veya inancın, böyle bir vasfı taşıyıp taşımadığının değerlendirilmesinde herhangi bir uzmanlığı bulunmadığı gibi resmi bir kurum olması da açıkladığı görüşlerin bağlayıcı olduğu anlamına gelmemektedir. Belirli bir dinin "*ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek*" ile görevli bir kurumun, diğer din veya inançlarla ilgili sınırlı bir bilgiye sahip olması gayet olağandır.

Diğer yandan, Diyanet yalnızca İslam dini değil, diğer din ve inançları kapsayan bir yapıda olsaydı dahi bu tür bir karar verme yetkisine sahip bir kurum kabul edilmemelidir. Bir din veya inancın, diğer din veya inançlardan ayrı olduğuna dair bir iddia ileri sürüldüğünde, söz konusu iddianın kabulü dışındaki tutum doğru olmayacaktır ve diğer din veya inançlara mensup kişilerin bu tür bir iddia üzerinde karar verme yetkisinin bulunmadığı açıktır. Dolayısıyla nüfus kaydındaki din hanesine Tengri yazdırmak isteyen bir kişinin talebinin, Diyanet'in görüşü sonucunda "*Tengri ibaresinin belli bir dini ifade etmediği*" gerekçesiyle reddi, hukuken ve mantıken mümkün gözükmemektedir.

AİHM uygulamasına bakıldığında, din ve vicdan özgürlüğünün yalnızca bilinen ve yaygın dinlere (ör. Budizm, Hristiyanlık, Hinduizm, İslam, Yahudilik, Sihizm) sınırlı ola-

23 TİHEK, N.G. Kararı, para. 22.

rak değil, görece yeni din ve inançlara (ör. Mormonluk, Yehova Şahitliği, Scientology Kilisesi, Moon Tarikatı), sekülerizme ve felsefi kanaatlere de (ör. pasifizm, veganlık ve kürtaj karşıtlığı) koruma sağladığı görülmektedir.²⁴ Görüldüğü üzere din ve vicdan özgürlüğünün getirdiği koruma, belirli din ve inançlarla sınırlı değildir ve açık uçlu olup giderek genişlemektedir. AİHM, özellikle "din" ifadesinin kapsamını tanımlamamaktadır. Mahkeme'nin "din" ifadesine ilişkin bir tanımın hem dünyada mevcut olan inançların geniş profilini içerecek yeterlilikte esnek olması, hem de belirli durumlarda pratik olarak uygulamaya konabilecek yeterlilikte açık olması gerekeceği için belirli bir tanım yapmaktan kaçındığı belirtilmektedir.²⁵

Kurul'un kendi kararlarında da kabul ettiği üzere,²⁶ bir inancın din ve vicdan özgürlüğü bağlamında koruma görebilmesi için inancın belirli bir ikna edicilik, ciddiyet, uyum ve önem seviyesini karşılaması ve inancın insan yaşamının ve davranışlarının ağırlıklı ve önemli boyutuyla ilgisi olması gerekmektedir.²⁷ Tengri inancının her iki ölçütü de yerine getirdiği ve geleneksel din veya inançlardan birisi olduğu kuşkusuzdur. Bu noktada Diyanet'in görüşü bağlayıcı bir nitelikte de olmadığı için Kurul tarafından dikkate alınmaması gerekirken aksi yönde bir tutumla Diyanet'in görüşü esas alınmıştır. Kurul, Diyanet'in Tengri inancının bir din olarak kabul edilemeyeceği görüşünün bir "uzman görüşü" olarak kabul etmiştir. Kurul, bu tür bir yaklaşım sergilerken yukarıda belirtilen iki ölçüt bağlamında bir değerlendirme yapmaksızın yalnızca Diyanet'in aksi yöndeki açıklamasına dayanmıştır. Bu tutumun söz konusu iki ölçütün yerine getirilmediğinin zımni olarak kabulü biçiminde yorumlanması mümkündür.

Diyanet'in görüşü bağlayıcı bir nitelikte de olmadığı için Kurul tarafından dikkate alınmaması gerekirken aksi yönde bir tutumla Diyanet'in görüşü esas alınmıştır.

Kurul'un kararının tersine Tengri dini veya inancı din ve vicdan özgürlüğü korumasından yararlanabilecek bir din veya inançtır. Bunun aksine karar vermek herhangi bir devlet kurumunun yetkisinde olan bir husus değildir. AYM'nin de daha önce belirttiği üzere "*Genellikle bir dinde Tanrı kavramı başta olmak üzere inanç, ibadet, ahlak, kutsal kitap, vahiy-ilham, peygamber-kurucu ve cemaat söz konusudur. Bu unsurlar göz önünde tutulmak suretiyle din; 'bir cemaatin sahip olduğu kutsal kitap, peygamber veya kurucu ve tanrı kavramını da içinde bulunduran inanç sistemi ve bu sisteme*

24 Örnek AİHM kararları için bakınız, Harris, David; O'Boyle, Michael; Bates, Ed; Buckley, Carla, *Harris, O'Boyle & Warbrick: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı-Ulaş Karan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 548.

25 Harris, David; O'Boyle, Michael; Bates, Ed; Buckley, Carla, *Harris, O'Boyle & Warbrick: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı-Ulaş Karan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 548.

26 TİHEK, N.G. Kararı, para. 15.

27 AİHM, *Campbell ve Cosans v. the United Kingdom*, Appl. No. 7511/76, 7743/76, 25.02.1982, para. 36; *Valsamis v. Greece*, Appl. No. 21787/93, 27.11.1996, para. 25.

bağlı olarak yapılan ibadet, yerine getirilmeye çalışılan ahlaki kurallar bütünüdür".²⁸ AYM'ye göre, "devletçe kabul edilen din, kabul edilmeyen din" biçiminde bir ayırım yapılması Anayasa'ya uygun değildir ve "bütün dinler laik devlet anlayışı içerisinde geçerli ve saygındır".²⁹

4. Mevzuat uyarınca, nüfus kaydının düzeltilmesine ilişkin mahkemenin karar alınmadıkça nüfus kayıtlarında değişikliğe gidilmesinin mümkün olmaması

NVİGM, bir kişinin nüfus kütüğündeki din hanesinde değişiklik yapma talebinin Türk Medeni Kanunu (TMK) md. 39 ve Nüfus Hizmetleri Kanunu (NHK) md. 35 gereğince ancak mahkeme kararı ile olabileceğini belirtmiştir. 2001'de yürürlüğe giren TMK md. 39'a göre, "[m]ahkeme kararı olmadıkça, kişisel durum sicilinin hiçbir kaydında düzeltme yapılamaz." Anılan hüküm nüfus kayıtlarında yer alan bilgiler açısından bir ayırma gitmeksizin her türlü değişiklik için mahkeme kararını zorunlu tutmaktadır. 2006 yılında yürürlüğe giren NHK md. 35 ise, "(1) Kesinleşmiş mahkeme hükmü olmadıkça nüfus kütüklerinin hiçbir kaydı düzeltilemez ve kayıtların anlamını ve taşıdığı bilgileri değiştirecek şerhler konulamaz. Ancak olayların aile kütüklerine tescili esnasında yapılan maddî hatalar nüfus müdürlüğünce dayanak belgesine uygun olarak düzeltilir. (2) Aile kütüklerindeki din bilgisine ilişkin talepler, kişinin yazılı beyanına uygun olarak tescil edilir, değiştirilir, boş bırakılır veya silinir." Görüldüğü üzere genel kanun niteliğindeki TMK'nın aksine özel kanun niteliğindeki NHK, nüfus kayıtlarında din hanesine ilişkin değişiklik taleplerinin kişinin yazılı beyanına göre değiştirilebileceğini düzenlemiştir ve bu noktada mahkeme kararı gerekmemektedir. Somut durumda, sonraki kanun ve özel kanun niteliğinde olan NHK'nin uygulama alanı bulacağı tabiidir. NHK md. 35'in madde gerekçesinde yer alan "[m]addede ayrıca olayların aile kütüğüne tescili esnasında yapılan maddî hatalar ile din değişikliğine ilişkin tescil talepleri tefrik edilerek, bu işlemlerin ne şekilde yapılacağı açıklanmaktadır." ifadesi de bu yaklaşımı desteklemektedir.³⁰

Elbette bu durum yalnızca nüfus kayıtlarındaki din hanesi için geçerlidir ve nüfus kayıtlarındaki diğer bilgilerin değiştirilmesi için yine mahkeme kararı gerekecektir. Yalnızca

NVİGM'nin yazılı talep üzerine, her zaman nüfus kayıtlarındaki din hanesinde değişikliğe gitmesi mümkündür. Dolayısıyla idarenin belirtilen gerekçesi bütünüyle hatalı olup yürürlükteki mevzuat ile bağdaşmamaktadır.

din hanesi bakımından getirilmiş bir istisna söz konusudur. NVİGM'nin yazılı talep üzerine, her zaman nüfus kayıtlarındaki din hanesinde değişikliğe gitmesi mümkündür. Dolayısıyla idarenin belirtilen gerekçesi bü-

28 AYM, E. 1986/11, K. 1986/26, 04.11.1986.

29 AYM, E. 1995/17, K. 1995/16, 21.06.1995.

30 Bakanlık, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu md. 35'in gerekçesi, TBMM Kanun ve Karar Bilgi Sistemi, <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877be-069f-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=5490#step-2>. (Erişim: 30.01.2025)

tünüyle hatalı olup yürürlükteki mevzuat ile bağdaşmamaktadır. Kurul'un kararlarında kullandığı "*mahkeme kararı alınması şeklindeki uygulamanın kamu düzenini koruma amacından ileri geldiği*" ifadesi ise hukuken hiçbir anlam veya değer taşımamaktadır.³¹

Çalışmaya konu kararların "şüpheli temeller" bakımından değerlendirildiği durumda da kararların ayrımcılık yasağına dair ilkelere uygun olmadığı görülmektedir. Bir fark gözetmenin geleneksel olarak ayrımcılık mağduru olmuş bir gruba yönelik olarak ortaya çıktığı durumda, söz konusu gruba karşılık gelen ayrımcılık temeli "şüpheli" (*suspect*) olarak sınıflandırılmaktadır. Bazı ayrımcılık temellerinin diğerlerine göre daha dikkatli veya ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulduğu durumda, bu temeller "şüpheli" addedilmektedir. Her ne kadar ayrımcılık yasağı ile ilgili düzenlemeler, şüpheli olan ile şüpheli olmayan şeklinde ayrımcılık temeli ayrımı yapmasa da ortaya konulan içtihatlardan böyle bir ayırım yapıldığı anlaşılmaktadır. Şüpheli temeller söz konusu olduğunda, ilgili gruba mensup kişiler tarafından bir işlem ya da eylem veya bir yasal düzenleme için yargı organlarına başvurulduğu takdirde, uyuşmazlığı çözmekle yükümlü olan makamın başvuruya gerekli özeni göstermesi ve farklı muamelenin mevcut olup olmadığını araştırması gerekmektedir. Şüphesiz bu durum yargı organlarının önüne gelen tüm uyuşmazlıklar için geçerlidir. Ancak burada söz konusu olan farklı muamelenin meşru bir nedene dayanıp dayanmadığına ilişkin verilecek kararda, meşruiyetin mevcut olup olmadığının tespiti için, olağan bir davada geçerli olabilecek gerekçelerden daha önemli gerekçelerin ortaya konulmasını talep edilmektedir.

Şüpheli temeller açısından ayrımcılık yasağının ihlaline karar verilmesi ihtimali, diğer temellerden daha yüksek olmaktadır. Şüpheli temeller söz konusu olduğunda ayrımcılık yasağına dair değerlendirme yönteminde bir farklılık olmamaktadır, ancak farklı muamelenin gerekçesini haklı göstermek oldukça zor olabilmektedir. Bazı ayrımcılık temellerinin diğerlerine göre "şüpheli" olarak kabul edildiği durumlarda, ayrımcılık yasağını ihlal ettiği iddia edilen kişi veya devletin mevcut bir farklı muamelenin makul ve nesnel nedenleri olduğunu ortaya koyması gerekecektir.

AİHM'e göre de, şüpheli temeller söz konusu olduğunda, bir farklı muamelenin ayrımcılık teşkil etmemesi için taraf devletler tarafından farklı muamelenin meşru ve haklı bir nedene dayandığının ve kullanılan araç ile gerçekleştirilmek istenen amaç arasında bir orantı bulunmasına ilişkin ikna edici argümanların, başka bir deyişle "çok önemli gerekçelerin" (*very weighty reasons*) sunulması gerekmektedir. AİHM, "ırk veya etnik köken", "ulusal köken", "cinsiyet", "doğum", "din veya inanç", "cinsel yönelim" temellerini şüpheli temeller arasında saymakta ve kararlarında devletlerce "çok önemli gerekçelerin" ileri sürülmesini beklemektedir.³²

31 TİHEK, N.G. Kararı, para. 23.

32 Harris, David; O'Boyle, Michael; Bates, Ed; Buckley, Carla, *Harris, O'Boyle & Warbrick: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı-Ulaş Karan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 748.

AYM de din veya inanç temelini, şüpheli temel olarak kabul etmektedir. Mahkeme, din ve inanç temelinde ayrımcılıkla ilgili bir kararında “[f]arklı muamele ne kadar ciddi kabul edilirse, devletin bu farklı muameleyi haklı kılmak için daha önemli gerekçeler sunması gerekir (...) Anayasa’nın ismen saydığı farklı muamele türlerini daha önemli gördüğü ve bu türlerde yapılan muamelelerin ancak ‘çok önemli gerekçeler’ ileri sürüldüğü takdirde haklı kılınabileceği” görüşünü benimsemiştir”³³

Bu tür bir karara ayrımcılıkla mücadele bakımından yetkilendirilmiş bir ulusal insan hakları kurumunun imza atması ne yazık ki TİHEK’in varlık nedenine aykırı faaliyet yürüttüğü anlamına gelmektedir.

Somut durumda ne NVİGM ne de Kurul farklı muamele için makul ve nesnel bir neden olarak kabul edilebilecek önemli gerekçeler ortaya koyamamıştır. Bu nedenle hem NVİGM hem de Kurul tarafından doğrudan ayrımcılığa

yol açılmıştır. Bu tür bir karara ayrımcılıkla mücadele bakımından yetkilendirilmiş bir ulusal insan hakları kurumunun imza atması ne yazık ki TİHEK’in varlık nedenine aykırı faaliyet yürüttüğü anlamına gelmektedir.

33 AYM, Tuğba Arslan Kararı, B. No. 2014/256, 25.06.2014, para 145-146.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İncelemeye konu Kurul kararlarının üçünde, esas hakkında inceleme yapıldığı ve bu kararların tümünde, şu gerekçelerle ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine karar verildiği görülmektedir: Başvuruculara nüfus kayıtlarındaki din hanesini "diğer dinler" veya "bilinmeyen dinler" biçiminde değiştirme olanağının sağlanmasının taleplerinin reddi anlamına gelmediği, Diyanet'in Tengri inancının bir din olarak kabul edilemeyeceği görüşünün bir "uzman görüşü" olarak kabul edilebileceği, nüfus kaydında din hanesine yazılabilecek din veya inançların nüfus yoğunluğuna göre belirlenmesinin objektif verileri esas aldığı ve mahkeme kararı alınması şeklindeki uygulamanın kamu düzenini koruma amacından ileri geldiği.

İleri sürülen gerekçelerin hiçbiri din veya inanç gibi şüpheli temeller arasında kabul edilen bir ayrımcılık temeli bakımından ikna edici nitelikte meşru amaçlar değildir ve dile getirilen argümanlar da hatalıdır. Kararlarda, mevzuattaki aksi bir yoruma izin vermeyen açık düzenlemeler karşısında, kişilerin nüfus kayıtlarındaki din hanesini yazılı beyanla değiştirmelerinin kamu düzenini nasıl bozduğuna veya buna izin verilmemesinin kamu düzenini nasıl koruduğuna dair herhangi bir ilgili ve yeterli gerekçeye yer vermeksizin ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine karar verilmesi, Kurul'un ayrımcılık yasağı konusunda yeterli farkındalığa sahip olmadığını veya bu yönde bir farkındalığı olmasına rağmen ayrımcılık yasağını bizzat ihlal etmekten çekinmediğini göstermektedir. Kararlar, TİHEK'in kuruluşundan bu yana dezavantajlı grupların önemli sorunlarına ilişkin, diğer bir deyişle Türkiye'de yaşayan farklı gruplara dair etnik köken ayrımcılığı, azınlık din ve inanç gruplarına dönük din ve inanç temelinde ayrımcılık ya da toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapıldığına ilişkin ihlal kararı vermeme eğilimini sürdürmektedir.

TİHEK tarafından yayımlanan kararlara genel olarak bakıldığında, yürütme organının ülkenin belirli bir kısmında ortaya çıkan insan hakları ihlallerine dikkatini çeken, bu tür durumlara son verecek girişimler için teklifte bulunan ve gerektiğinde hükümetin konumu ve vermesi gereken tepki konusunda açıkladığı bir görüş veya yürütme organına yönelik ülkedeki herhangi bir insan hakları sorununa ilişkin eleştirel bir açıklaması bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bu durumun nedenlerini tespit etmek kolay olmamakla birlikte incelemeye konu kararların bu şekilde verilmiş olmasında, Kurul'un çoğulcu bir yapıya sahip olmaması, üyelerinin toplumsal çeşitliliği yansıtmaktan tamamen uzak olması ve Kurul üyelerinin insan hakları, ayrımcılık yasağı ve sivil toplum alanlarında deneyimlerinin azlığı şüphesiz etkenler arasında yer almaktadır.

Devletlerin nüfus kayıtlarında din hanesine yer verme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak bu yönde bir uygulama söz konusu olduğunda ayrımcı davranılmaması gerekmektedir. Bir kişinin nüfus kaydındaki din hanesine benimsediği din ve inancın yazılması, o kişinin inancının devlet tarafından "tanınması" anlamına gelmektedir. AYM kararlarına göre, "tanınma", "devlet-birey ilişkilerinde devletin, tüm din veya inanç

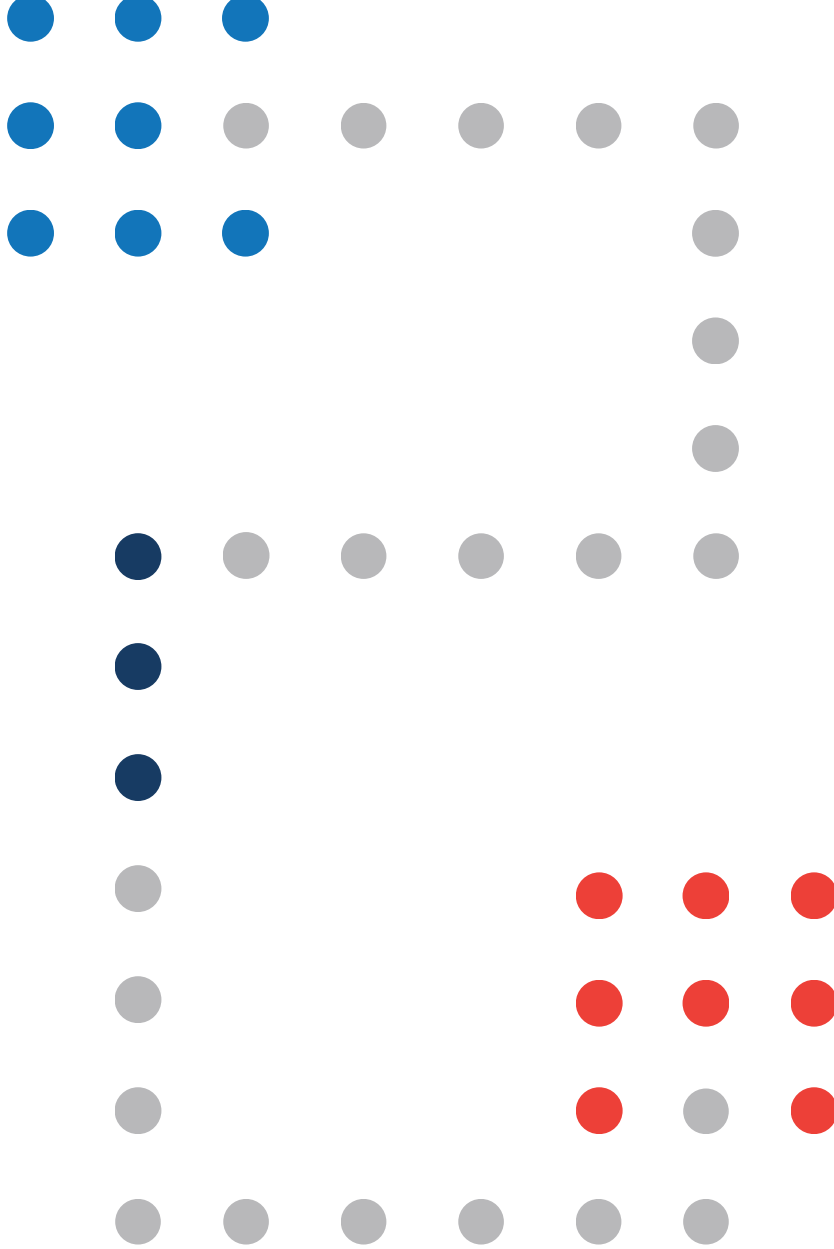
gruplarının varlıklarını eşit şekilde kabul etmesini gerektirir. Devletin çoğulcu bir tanıma siyaseti, bir yandan devleti toplumda herkese karşı eşit mesafede durmaya zorlarken öte yandan, devletin herhangi bir dini ya da ideolojiyi resmen benimsemesine izin vermez. Çoğulculuk ise herkesin kendi kimliğiyle ve kendisi olarak toplumsal ve siyasal yaşama katılmasıyla mümkündür. Farklılıkların ve farklı olanların tanınmadığı ve tehditler karşısında korunmadığı bir yerde çoğulculuktan bahsedilemez. Çoğulcu toplumda devlet, bireylerin kendi dünya görüşlerinin ve inançlarının gereğine uygun olarak yaşamalarını sağlamakla yükümlüdür. Devlet, toplumda var olan görüşlerden veya yaşam tarzlarından birini 'yanlış' kabul etme yetkisine sahip değildir."³⁴ Somut durumda yürütme organı, çoğulcu bir tanıma siyaseti benimsememiş, tüm din veya inançlara eşit bir mesafede durmamış ve adeta bir din veya inancın varlığını reddetmiştir. Bu durum yukarıda açıklanan nedenlerle başlı başına doğrudan ayrımcılık oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Kurul'un incelemeye konu kararlarına bakıldığında, kararların hatalı yasal ve anayasal hükümlere dayandırıldığı görülmektedir. Kararlarda atf yapılan hükümler ve içtihatlar yanlış bir şekilde uygulanmıştır. Başvurucuların din ve vicdan özgürlüğü adeta görmezlikten gelinmiş ve somutlaştırılmamış bir kamu düzeni gerekçesiyle, ayrımcılık yasağının ihlaline yol açacak bir müdahale gerçekleştirilmiştir. Kararların tümünde ayrımcılık yasağına hakim olan ilkelere aykırı davranılmıştır. İspat yükünün paylaşılmasını dahi gerektirmeyen açıklıktaki bir farklı muamelenin kabul edilemeyecek gerekçelerle ayrımcılık oluşturmayacağına karar verilmiştir. Söz konusu tutumun, özellikle ayrımcılık yasağı ve din ve vicdan özgürlüğü bakımından ciddi toplumsal ve kurumsal etkileri olacaktır. Toplumsal etki anlamında, azınlık din veya inançlarına mensup kişilerin devlet tarafından tanınmama ve buna bağlı olarak din ve vicdan özgürlüğünün beraberinde getirdiği diğer haklardan yararlanamama sonucu ortaya çıkmaktadır. Kurumsal etki bağlamında ise zaten sınırlı bir prestije sahip olan ve kuruluşundan bu yana yoğun eleştiri ile karşılaşan TİHEK'in, ayrımcılığa uğrayan kişiler bakımından daha da prestij kaybına uğraması ve taraflı bir kurum olarak algılanması olacaktır. Her iki etki de TİHEK'i kuruluş amaçlarından daha da uzaklaştıracak ve TİHEK'in etkisiz bir kurum olarak kalmasına yol açacaktır.

34 AYM, Tuğba Arslan, B. No: 2014/256, 25.06.2014, para. 54.

#AYRIMCILIĞAKARŞIBİRLİKTE
#TOGETHERAGAINSTDISCRIMINATION

+90 545 540 20 00 info@esithaklar.org
[@esitlikizleme](https://twitter.com/esitlikizleme) [@esitlikizlememerkezi](https://www.instagram.com/esitlikizlememerkezi)
esitlikizlememerkezi.org equalitywatchcentre.org

